

Skupina Stajničana dvadesetih godina prošlog stoljeća. Prvi slijeva Tome Sertić - Mijat, Nikola Sertić - Aralica (sjedi), Tome Sertić - Tikvica i Tome Vuković - Ruzić

Kada bi izborni rezultati bili loši za vladajuću elitu, ona ih jednostavno ne bi objavila. Posebno je bilo teško vrijeme na izbora **1931. 1932. i 1935.** kada ih je oporba bojkotirala. I navedeni izbori nemaju nikakve veze sa demokracijom, već su samo politička farsa.

Treba napomenuti da su u to vrijeme iz HRSS-a bili na brinjskom području najaktivniji već prije navedeni narodni zastupnik **Tone Pavlović** iz Križpolja i **Mile Prpić** iz Brinja. Na čelu stajničke organizacije HRSS-a nalazili su se **Tomo Sertić-Tikvica, Stipe Tominac-Starešina, Frane Mesić-Perković i Anton Vučetić**, koji su je uspješno vodili. U Kotarskom odboru HSS bio je Tomo Sertić. On je ujedno bio i tajnik u Općinskom odboru Jezerane. U istom općinskom odboru bio je i Anton Vučetić. Za vrijeme proslave postave novih zvona na stajničkoj crkvi, koja je održana **17. kolovoza 1924**, u Stajnici je boravio **Josip Zrnc**, predsjednik Kotarske organizacije HRSS, koji se tog dana sastao sa oko 150 stajničana kao pripadnika te

stranke. Sastanak je završen uz klicanje Radiću i stranci. (*Krpan*) Kazivači se sjećaju da su se kod Tikvice obavezno poslije mise sastajali stari HSS-ovci i raspravljali o politici i napretku sela.

Da bi pomogla siromašnom puku HRSS (kasnije HSS) je **1922.** osnovala trgovinu u sastavu **Hrvatske seljačke gospodarske zadruge u Stajnici** koja se nalazila u dvorišnoj zgradi stare škole na Kolišću. Tu se mogla kupiti jeftinija roba. Država je za ovakve trgovine davala razne povlastice zbog čega su cijene bile dosta niže nego li u ostalim lokalnim trgovinama. Tu su trgovinu vodili **Frane Mesić-Perković** u funkciji predsjednika zadruge, te **Tomo Sertić-Tikvica, Tone Pavlović, Tone Vuković-Pernar** i učitelj **Grga Fajdetić**, koji je ujedno bio i blagajnik.

Međutim, lokalni trgovci nisu mogli trpjeti takve cijene i nelojalnu konkurenciju. Odvraćali su ljude od HSS-ove trgovine pa je ova hvale vrijedna inicijativa ubrzo propala.

Izgleda da je spomenuti učitelj Fajdetić bio glavna intelektualna snaga stajničkog HRSS-a i da je zbog toga bio na udaru vlasti, koje su ga zbog njegove političke djelatnosti izmjestile u Saborsko. Narod se zbog toga pobunio pa je uputio proteste nekim tadašnjim novinama. Tako imamo jedan zanimljiv članak iz zagrebačkog "Hrvata", novina pravaške orijentacije, koji u jednom svom članku iz 1925. godine donosi:

"U Stajnici već pet godina prosvjetljuje djecu i odrasle učitelj Grga Fajdetić. Njegov marljivi i savjesni rad na polju prosvjete i narodnoga gospodarstva u školi kao i izvan nje trn je u oku pojedinih protunarodnih elemenata koji ga denunciraju na sve strane, ne bi li mu skrhalo vrat. I zbilja, oblasti povjerevaše valjda ovim podlim denuncijacijama i premjestiše navedenog učitelja evo skoro usred zime, u hrvatsku oazu Saborsko. Ogorčeni tim premještajem skupismo se danas

kod kotarske oblasti u Brinju i protestiramo protiv ove nepravедnosti. Izjavismo svoje želje da će gosp. Kotarski predstojnik poslati višim oblastima... u znak protesta zabranili smo djeci da idu u školu, i ...u slučaju nepravедne odluke spremni smo i na najstroži istup”

Slijedi potpis 165 Stajničana. Kakva je bila daljnja sudbina učitelja Fajdetića nije poznato.

Uloga privrednih organizacija HSS bila je u unapređenju i modernizaciji sela. Svakih petnaest dana dolazio je stručno-politički list “**Seljačka sloga**” i “**Hrvatski dom**” u kojima se našlo dosta korisnih savjeta. Davali bi gotove projekte i stručnu pomoć za izgradnju uzornih gospodarstava. Tako je **obitelj Franje i Jure Rajkovića** temeljem tih projekata izgradila **1938.** godine štalu koja je bila ogledni objekt sa svim suvremenim sadržajima toga vremena. Obitelj je za tu štalu dobila od «Seljačke sloge» novčanu nagradu u iznosu od 1.000 dinara.

Da bi uveli nove tehnologije “Sloga” je davala besplatno cement za betoniranje silosa u koje se siliralo sijeno, *cima* od krumpira i razni zeleni otpad. Nažalost, zbog siromaštva ali i nepovjerenja nitko nije izgradio silos u Stajnici osim bogatih obitelji Murković, Vuković i Sertić-Tikvica.

Stajnički HSS-ovci ali i pripadnici drugih hrvatskih domoljubnih stranaka nakon ubojstva Stjepana Radića **1928.** proživljavaju surov progon. Žandarmerija se doslovce obrušila na rukovodstvo stranke, česta su meta raznih premetačina i saslušanja. Uvukla se neizvjesnost i nespokoj među ljude, jer su još uvijek bile svježe rane od ubojstva Stajničana 1925. godine o čemu će biti više riječi u narednom prilogu. Predsjednik stranke Tomo Sertić-Tikvica osuđen je na zatvorsku kaznu. Jedan od čelnika stranke, ujedno i općinski vijećnik **Frane Mesić** odlazi u Australiju, čekajući mirnije vrijeme za povratak. Nažalost, tamo je umro **1946.** godine.

Frane Mesić

Hrvatska stranka prava (HSP)

Vrlo je zanimljivo da je u tadašnjim političkim i socijalnim prilikama koje su vladale u Hrvatskoj, Hrvatska stranka prava (**HSP**) - “frankovci” - nazvani po stranačkom čelniku Franku, kao nacionalistička stranka imala u Stajnici relativno malo članova i simpatizera. Razlog tome su česti sukobi i podjele unutar vrha stranke: na “*frankovce*”, “*starčevićance*” i “*milinove*”, što lički narod nije prihvaćao, iako su imali velikih simpatija prema Anti Starčeviću i njegovoj pravaškoj politici u 19. stoljeću. Na čelu stajničkog HSP-a nalazio se **Slave Murković** s braćom i **Ivan Sertić**. Organizirali su brojne zborove potpore protiv politike tadašnjeg režima, kao i nacionalne obljetnice. Zbog svoje prohrvatske politike njezini su pripadnici česta meta žandarskih premetačina i šikaniranja, ali i zatvorskih kazni. Obitelj Murković nikada nije isticala jugoslavensku zastavu prigodom tadašnjih državnih praznika. Zbog toga su uvijek novčano kažnjavani (*Krpan*).

“Jeftićevci”

Međutim, bilo je i onih Stajničana koji su glasovali i za vladinu listu, kako stariji žitelji navode - **za Jeftića** (ili “jeftićevci”). Njima je vladajući režim poklanjao lijevu cipelu prije i desnu poslije izbora, ali su imali i druge privilegije. Zbog živih potomaka nećemo im objaviti imena. Naišli su na osudu žitelja Stajnice. Čitajući izborne rezultate zatječemo izuzetno malen broj ovih pripadnika.

Komunisti

Komunisti u Stajnici nisu imali neku značajniju aktivnost iz prostog razloga što se radi pretežno o poljoprivrednom kraju bez radništva. Tako je bilo i na širem brinjskom području. U Lici su pretežno prevladavale nacionalne - hrvatske i srpske ideologije a ne revolucionarne. Nacionalno pitanje postalo je *“pitanje koje tek omogućuje ostala pitanja”*. Revolucionarnost i anacionalnost komunista nije tada imala plodno tlo u Lici. Postojali su tek pojedinačni slučajevi bez značajnije snage.

Poznato je da je u Stajnici nakon Prvog svjetskog rata djelovao učitelj **Vlado Radaković**, koji je zbog komunističkog djelovanja premješten iz tamošnje škole. Krajem tridesetih godina 20. stoljeća javlja se jezeranska studentica **Ljubica Gerovac**. Uz nju su djelovali **Mata Rajković**, student a kasnije učitelj u lokalnoj školi i **Mile Sertić “Kovač”**, te još neki pojedinci. Treba napomenuti da su nositelji lijevih ideja bile uglavnom osobe koje su se školovale u velikim gradovima, te radnici zaposleni u zemlji i inozemstvu, koji su u vrijeme gospodarske krize dolazili u kontakt s lijevim strankama, a posebno sa snažnim i agresivnim sindikatima. (*Bukvić*)

Treba napomenuti da su u međuratnom razdoblju komunisti i pravaši-nacionalisti usko surađivali, jer im je zajednički cilj bilo rušenje državne tvorevine koju su nazivali *«velikosrpskom tamnicom naroda»*. Tako je pravaš **dr Andrija Artuković** bio često u Gospiću u društvu s komunistom **Jakovom Blaževićem**. Komunisti su podržavali i poznati *«Velebitski ustanak»* kao i niz drugih akcija nacionalista. Komunističko glasilo *«Proleter»*, oštro je osudilo zločinačko ubojstvo hrvatskih omladinaca u **Senju 1937.** godine. (*Bičanić*) Međutim, kasniji razvoj događaja i preplitanja globalnih ideologija na ovim prostorima stvoriti će od njih ljute neprijatelje. Na kraju su jedni i drugi doživjeli teška razočarenja u ideologije svoje mladosti.

Putovnica Marka Sertića iz 1937. godine.
“Ne važi za Španiju”

osobnim prosudbama. Zbog toga su se često događala brojna zlodjela, jer su žandari bili svemoćni i bez kontrole. Najvećim dijelom u žandarmeriji su bili Srbi. Iz Stajnice su u žandarima bili **Marko i Juraj Perković-Markar**, dok je u tadašnjoj vojsci bio samo **Tomo Perković**, dakle vrlo malo Hrvata.

Četnička udruženja sastavljena od žandarskih povjerenika provode samovolju na terenu bez ičije kontrole. Hrvatski domoljubi i inteligencija su obespravljeni, nemilosrdno ugnjetavani i maltretirani. (*A. Tomljenović, str. 81*). Takvo ponašanje naišlo je na osudu demokratskih

Žandarski teror

Provoditelji velikosrpske politike, koja se najviše instrumentalizirala u žandarmeriji, provode nesmiljeni teror po Lici u kojem je pretučeno na stotine hrvatskih seljaka, pretreseno bezbroj kuća, opljačkana stoka, ukidaju se hrvatska društva... Nehumani politički sustav počivao je na snazi žandarmerijskih snaga kao represivnog aparata koji je čuvao poredak. U skladu sa zakonom iz 1922. godine, žandarmerijski načelnik sam je odlučivao o načinu rješenja i gušenju nemira, odnosno postupao je prema

Vojnici Kraljevstva SHS 1921. godine; Mile Vuković - Jurišić i Tomo Vidaković - Komesar iz Lipica

Djelatnici Šumskog gospodarstva Ogulin. Prvi slijeva Marko Sertić i Mate Dumenčić mlađi (četvrti slijeva). Sjedi Mate Dumenčić

snaga, te posebno crkve. Zagrebački nadbiskup **dr. Antun Bauer** prosvjedovao je kao crkveni velikodostojnik protiv ovog terora. Godine 1935. uručio je knezu Pavlu u Beogradu memorandum koji je dio glasio:

“...imajući na umu božanske vjere i morala moram svoj glas podići protiv mrcvarenja i ubijanja, koja se vrše bez ikakve etičke opravdanosti, te u narodu stvaraju raspoloženje koje veoma otežava duhovni odgoj župa i biskupija. Ne mogu gledati kako se sije sjeme, koje u budućnosti može roditi samo mržnjom, osvetom i pristajanjem uz one struje, koje jedva čekaju da obore europsku kršćansku civilizaciju i kulturu. Ne mogu gledati ni to da pojedini organi žandarmerije vrše neopravdana djela, a sve to u ime državnih autoriteta...” (R. Horvat, str. 548 - 552). I bio je u pravu, što najbolje mogu potvrditi događaji u Lici za vrijeme Drugog svjetskog rata.

Žandari su imali svoju postaju u Jezeranama, tako da su mogli često obilaziti naše područje. Bili su vrlo grubi prema našim sugrađanima. Godinama se nije smjelo noću vidjeti svjetlo u kućama. Tada su zamrle momačke i djevojačke pjesme, ugašena su prela, jer kad padne noć iz kuća se ne ide. Koga bi po noći ulovili teško bi ga pretukli. Tako su jedne prilike pretukli **Tomu Vukovića-Barakaša** koji je zbog teških povreda danima ležao zamotan plahtama. Stajnički mladići htjeli su ga osvetiti. Jedne večeri sačekaše žandare i osvetiše se za ono što su oni učinili njihovim prijateljima. Idućeg dana došla je u Stajnicu žandarska patrola, ispitujući tko je prethodne noći “pregazio” njihove drugove. U selu je zavladała šutnja. Nitko nije htio izdati hrabre mladiće, što je žandare strašno razljutilo. Vratili su se u Jezerane neobavljena posla.

Ipak najteži žandarski zločin dogodio se na području Stajnice 1925. godine...

Obitelj Movrić iz 1927. godine. Stoji Janja, sjedi Anica, a u naručju je Marija udata Murković

8.6. Stajničke žrtve od 8. veljače 1925. godine

Političko stanje

Ovom prilikom želimo podići trajan spomen jednom od najtragičnijih događaja u borbi Hrvata za svoja prava u bivšoj državi - Stajničkim žrtvama iz veljače 1925. godine.

Politička situacija u zemlji krajem 1924. i početkom 1925. bila je izuzetno teška. I dalje ne postoje političke i građanske slobode. Surovo se progona politička oporba. Hrvati protežiraju stvaranje ustroja države gdje će doći do izražaja veći stupanj federalizacije, dok su Srbi, zbog svoje raspršenosti i brojnosti, bili za klasičan centralizam.

Radić se nalazi u nemilosti političkih protivnika, pojavljuju se glasine da je pobjegao u inozemstvo, podvaljuju mu se razne inkriminacije i slično. To sve udružuje hrvatske političke stranke pod vodstvom HRSS. Svjesna te novonastale situacije i opasnosti po nju, Pašić-Pribičevićeva vlada sprovodi žestok pritisak na hrvatske političke subjekte. Incidenti su postali svakodnevnica, provodi se policijska represija protiv političkih protivnika, da bi se na novu godinu 1925. počeo primjenjivati Zakon o zaštiti države, ili poznata "Obzana". Pojavljuju se glasine o uhićenju Stjepana Radića, što se stvarno i događa **6. siječnja 1925.** godine. Uz Radića je uhićeno i čitavo vodstvo HRSS.

U toj teškoj situaciji vlada raspisuje izbore. Koliko će oni biti legitimni najbolje se vidi iz događaja koji slijede. Čak se razmišlja o isključenju HRSS iz izborne utrke. Međutim svjesni svih negativnih političkih posljedica vladajući odustaju od te zamisli. U predizborno vrijeme provodi se snažan pritisak na hrvatske birače. Cilj je vladajuće elite da što manje Hrvata i pristalica HRSS izađe na izbore. Jedan od vođa Srba u Hrvatskoj podsjeća srpske glasače "da svaki ko odustane od glasanja izdaje čika Peru i Kraljevinu a pomaže Radićevu republiku. Zabija sam nož u svoje srpsko srce". Cilj je, dakle, jasan - spriječiti masovan izlazak hrvatskih birača.

Stipe Perković - Pušić

Nikola Vuković - Ružić

Kolišće - mjesto tragedije

Događaji na dan izbora

U takvim okolnostima dolazi dan izbora - **8. veljače 1925.** Za **Stajnicu i Lipice** izborno je mjesto u stajničkoj školi na Kolišću. Stajničani su u velikoj većini za potporu HRSS-u i Stjepanu Radiću. Predizborna atmosfera je vrlo naelektrizirana. Na predizbornim zborovima HRSS poziva svoje birače na masovan izlazak na izbore. To se ne sviđa vladajućima...

Stajničkim žrtvama je do sada poklonjeno nekoliko posveta koje su bazirane na sjećanjima pojedinaca, osobito u knjizi prof. Krpana "Brinjski kraj u prošlosti i sadašnjosti", (Zagreb 1995) i člancima u ličkom glasilu "Vila Velebita". Ovaj slučaj do sada nije bio šire istražen.

Ovom ćemo prilikom dati novo svjetlo na ovaj tragičan događaj, i to na temelju vjerodostojnih materijala iz tog vremena, ali i kazivačima koji su uspjeli sačuvati dio stvarnih događaja. Za cjelovitu istragu poslužili su nam novinski članci iz tog vremena i "**povjerljivi spisi**" **Primorsko-krajiške oblasti (Velika župa) u Karlovcu za 1925. godinu** (*Hrvatski državni arhiv, u daljnjem tekstu: HDA*).

Nakon ovih događaja je zagrebački dnevnik pravaške orijentacije "**Hrvat**", broj 1477. od 10. veljače donio vrlo opširan članak o počinjenom zločinu. Zagrebački "**Obzor**", broj 41. od 11. veljače 1925. doslovce je to sve prenio u članku pod naslovom "Kronika izbornih nasilja - Krvoproliće u Stajnici". Prema novinskim izvješćima događaji su tekli ovako:

Najprije je za predsjednika biračkog odbora u Stajnici bio imenovan prof. Rupčić, ali ga "smeniše" i postaviše na njegovo mjesto nekog pisara - Danu Miletića. Zašto, prosudite sami...

Miletić je sa izborima umjesto u sedam započeo u devet sati! Na ulazna vrata školske zgrade postavio je dva žandara, dok je u susjednoj sobi bilo pet vojnika pod kacigama i u potpunoj bojnoj opremi sa bombama. Miletiću ni to nije bilo dovoljno. Prvo mu je bilo da na najgrublji način odstrani čuvar kutija Franju Mesića kbr. 138. i Ivana Sertića kbr. 161, tako da je na kandidacijskoj listi falcificirao njihove kućne brojeve, kako se, tobože, ne slažu sa biračkim spiskom. Ova dvojica su se na intervenciju lokalnih stranačkih vođa telefonski obratili na Sudbeni stol u Gospiću, koji im je brzojavno potvrdio ispravnost njihovih kućnih brojeva! Miletiću ni to nije bilo dovoljno; on je Mesića i Sertića silom odstranio sa birališta, ne htijući od njih prihvatiti nikakav prosvjed u zapisnik. Kada je zbog očiglednog kršenja izbornih pravila htio intervenirati povjerenik općinskog odbora Vlade Murković, Miletić je i njega na najgrublji način odstranio. Ta je početna izborna lakrdija zasigurno trajala nekoliko sati.

I počinje glasanje, ali kako!

Žandari su pušali jednog po jednog glasača, prethodno ih pretražujući od glave do pete, zbog mogućeg unosa oružja. Kada bi žandari završili svoj dio posla onda je nastupao Miletić, opet na razne načine šikanirajući glasače, dok konačno - ako nije odbio - ne bi isti glasovali. Tako je skoro deset minuta trebalo da bi jedna osoba glasovala!

Vani snijeg i lička bura. Stajničani i Lipičari pozebli do kosti, ali ne žele ni pod koju cijenu odstupiti od svojih prava. Oko 16 sati počеше moliti žandare da požure tijekom glasanja, jer su vidjeli da na dosadašnji način neće moći glasovati. I jedan od žandara otiđe Miletiću da mu javi da je narod postao nestrpljiv, a Miletić je odgovorio: "Pucajte po njima, pa što ako ih nekoliko pogine!". Žandari ne htjedoše poslušati Miletića iako su dobili nalog da pucaju. Nastalo je komešanje okupljenih i glasni povici protiv ovakvih Miletićevih postupaka.

To je potrajalo do 18 sati i tada Miletić zaključio izbore! Masa je napolju počela negodovati, zahtijevajući da joj se omogući zakonsko pravo izbora. Miletić to nije htio uvažiti, već je pozvao žandare da rastjeraju narod. U taj čas - videći da je Miletić na sve spreman - pozvao je Vlade Murković narod na miran razlaz, jer je čuo da će se u protivnom na njega pucati. Ipak je većina - svjesna svih opasnosti - počela napuštati Kolišće. Napolju je čekalo oko 600 glasača, jer ih je do tada glasovalo samo 69. Narod se počeo udaljavati sa mjesta izbora i tada je razjareni Miletić opalio je jedan hitac na udaljeno mnoštvo. To je bio znak za žandare i vojnike da i oni otvore paljbu po narodu. Na zemlji su ostala ležati trojica glasača. Život su izgubili: Nikola Vuković "Ruzić" (65 godina), Stipe Perković "Pušić" (57 godina), obojica iz Stajnice, te Antun Perković (67 godina), rođen u Stajnici a priženjen u susjednim Lipicama. Da bi žandari i vojnici bili

sigurni u smrt Antuna Perkovića, naknadno su ga proboli bajunetom, kako bi stvarno potvrdili njegovu smrt!

*Više je ljudi ranjeno od kojih četvorica teže. Oni su konjskim zapregama prebačeni u bolnicu. Najteže su bili ranjeni **Jure Perković - Žrdonja**, otac sedmero djece, koji je proboden bajunetom i **Mile Tominac**. Vlade Murković je teško pretučen. Nakon nekoliko dana od zadobivenih ozljeda preminula je i četvrta žrtva - **Mile Tominac (26 godina)** iz Tominčeve Drage.*

On je, prema kazivačima, pogođen na stepenicama mežnjareve zgrade, koja se nalazi preko puta škole, htjevši se u nju skloniti.

Oružnička postaja podnijela je prijavu Kotarskom poglavarstvu i Kotarskom sudu u Brinju. Šef Kotarskog suda **Vasa Sladojević** brzojavio je župnom uredu u Stajnici: "Radi mira i reda odmah pokopajte mrtve". Stajnički župnik **Stanko Ružić**, držeći se zakonskih propisa - jer se u ovom slučaju radi o klasičnom krivičnom djelu - nije htio sahraniti žrtve dok se ne izvrši sudsko-liječnički očevid.

Kada su izašli navedeni novinski članci Hrvatska se javnost našla u šoku. Vrh HRSS uložio je proteste na ovakav postupak vlasti. Sve je bilo na rubu incidenta. I vlast nakon pritisaka provodi istragu. (*HDA, Primorsko-krajiška oblast, povjerljivo, spisi broj 142, 149, 160 i 204/1925*). U provedenoj istrazi se navodi da su izbori počeli na vrijeme (u sedam sati), ali da je lokalna HRSS iste bojkotirala! Navodno su pojedinci (ili po vlastima: *lokalne kolovođe*) govorili "da su izbori neregularni i da im je dosta petogodišnjeg srpskog terora". Prijetili su predsjedniku biračkog odbora i žandarima. Vlast priznaje da su "žandarmerijsku posadu u Jezeranama ojačali vojskom, ali ona nije bila stacionirana čitavo vrijeme u Stajnici." Razlog pojačanja sigurnosnih mjera bila je prijetnja pobunom u kotaru Brinje, koju je pripremao **zastupnik Tone Pavlović** iz Križpolja. Dalje navode "da je on organizirao kurirsku službu koja mu je dojavljivala o stanju na terenu". Prema povjerljivom izvješću do konflikta je stvarno došlo oko 18 sati "kada je okupljeno mnoštvo kamenjem zasulo žandare i htjelo nasilno ući u prostor za glasovanje, s namjerom da se obračuna s predsjednikom biračkog odbora i da uništi birački materijal. Žandar Bogoslav Vučić pogođen je kamenom u glavu a Srećko Uzelac u nogu. Onda su žandari na čelu s podnarednikom Jovanom Bobićem bili primorani poduzeti zaštitne mjere. U bliskoj borbi na licu mjesta su poginuli Antun Perković iz Lipica kbr. 100, rođen 11. 8. 1857. Stipe Perković iz Stajnice kbr. 63., rođ. 15. 8. 1870. i Nikola Vuković iz Stajnice kbr. 141. Na putu za bolnicu u Ogulinu preminuo je Mile Tominac iz Stajnice kbr. 74., rođen 20. 5. 1899. U bolnici u Ogulinu leže teže ranjeni Jure Perković iz Stajnice kbr. 131. i Petar Mesić iz Lipica kbr. 55. Svi poginuli pogođeni su iz neposredne blizine a ne na daljinu (ovdje se misli na navode u člancima u "Hrvatu" i "Obzoru" da su poginuli i ranjeni pogođeni na većim daljinama, odnosno kada su napuštali mjesto izbora). U dokumentaciji o provedenoj liječničkoj obdukciji ("*paranju*" - navodi iz izvješća) stoji da su poginuli pogođeni iz neposredne blizine, a da na poginulom od bajuneta nema tragova pušćanih zrna!

Nakon ovih događaja Stajničkim poljem prolomili su se krici ranjenih i rodbine poginulih, koja je došla po njihova tijela. Snijeg je poprimio crvenu boju od krvi stajničkih žrtava. Ljudi su bili šokirani ali i odlučni da se i nadalje zbere za svoja nacionalna prava.

Zbog organizacije nereda uhićen je Vladimir Murković "*kojega smatraju glavnim agitatorom nereda*". U izvješću se dalje navodi "da je i u drugim mjestima kotara Brinje bilo pojačanog okupljanja u večernjim satima, što jasno ukazuje na organiziranost pobune naroda. To je posebno bilo izraženo u Letincu, Brinju i Križpolju, ali kad su saznali što se dogodilo u Stajnici odustali su od težih incidenata". Upravitelj sreza na kraju navodi "da je žandarmerija odlučno ugušila pobunu u Stajnici i time se plan o pobuni u srezu Brinje izjalovio"!!! Ali uz koju cijenu. Nakon svega postavlja se pitanje: da li je ovo bilo unaprijed planirano, sve u cilju zaplašivanja nezadovoljnih masa?

Zanimljivi su rezultati glasovanja za ove tragične izbore. Na njih je izišlo svega 68 birača, koji su dali 62 glasa HRSS i 5 Samostalnoj demokratskoj stranci. Niti jednog glasa nisu dobili "frankovci" i ostale stranke. Kada se usporede rezultati izbora 1923. godine i ovi iz 1925. vidljivo je da postoji očit nesrazmjer broja birača koji su izišli na izbore, odnosno koliko je bio nečiji interes da što manje ljudi izide na njih. (*list "Narodno jedinstvo", broj: 6. od 19. veljače 1925.*)

O tome više svjetla može dati jedan drugi događaj. Dana 9. travnja 1926. u večernjim satima izvršeno je u Stajnici razbojstvo nad lokalnim trgovcem **Tomom Sertićem "Tikvicom"** koji je bio čelnik lokalnog HRSS-a. Pljačku je izvršila skupina kriminalaca od kojih se u jednom povjerljivom izvješću spominju Tomo Mesić iz Razvale, objegli kažnjenici Vlado Perlić iz Križpolja i Franjo Desanti iz Senja, te vođa skupine "*poznati razbojnik Dušan Orobačić iz Bosne*". (*HDA, Primorsko-krajiška oblast, povjerljivo, spis broj 796/1926*). Sertić je odmah prijavio ovo nedjelo žandarmerijskoj postaji Jezerane, međutim žandari nisu poduzeli skoro nikakve mjere. Sertić je uložio prigovor višoj instanci vlasti zbog ovakvog postupka, pa je provedena istraga u kojoj su potvrđeni svi njegovi navodi! Konstatirano je da su žandari stvarno došli s nekoliko sati zakašnjenja, pa su onda krenuli prema željezničkoj postaji Lička Jesenica, jer su u tom pravcu pobjegli razbojnici. Međutim žandari se zaustavljaju u Tominčevoj Dragi i spavaju do jutra u kući **Marka Perkovića**, koja se nalazila na početku sela. Kada je došlo jutro oni su krenuli prema željezničkoj postaji, gdje su dobili informacije od blagajnika da su kriminalci prije nekoliko sati otišli prema Vrhovinama! Tako je opljačkanih 18.000 dinara zauvijek nestalo.

Međutim za rasvjetljavanje događaja iz veljače 1925. godine bitan je jedan detalj. Tijekom ispitivanja ovog razbojstva žandarski vodnik **Ivan Zibak** priznao je Tomi Sertiću "*da je on trebao poginuti za vrijeme izbora, a ne oni koji su poginuli*". Dakle, priznao je da je incident za vrijeme izbora u Stajnici bio planiran i namjerno provociran s jasnim ciljem da se uklone lokalni HRSS-ovci, koji su bili trn u oku tadašnjoj vlasti. I ne samo to. Trebalo je ovim drastičnim činom zaplašiti okolno stanovništvo. Međutim, izgleda da je planirani incident izmakao kontroli s tragičnim posljedicama. Je li Tomo Sertić prije znao što se sprema pa se na vrijeme sklonio, teško je reći. U svim dostupnim materijalima njega u to vrijeme nije bilo pred školom na Kolišću!

Sprovod stajničkih žrtava

Pošto je postojala osnovana opasnost od eskaliranja narodnog bunta vlasti su zabranile političke manifestacije i dolazak ljudi na sprovod poginulima sa strane. Na sprovodu je isključivo mogla biti najuža rodbina. Stajnicu su čitavo vrijeme kontrolirale pojačane snage žandarmerije. Međutim, po pričanju kazivača ipak se sakupilo dosta stanovništva, vjerojatno na mjestu same tragedije. Od nevinih žrtava oprostio se tadašnji narodni zastupnik **Tone Pavlović** iz Križpolja. Govorilo se o žrtvi hrvatskog naroda u tim teškim trenucima i o liku ovih nedužnih ljudi. Poslije njega nastupila je jezeranska trgovkinja **Tinka Sertić** sa govorom koji je odisao žarkim rodoljubljem i žestokom osudom režimskog nasilja. Povijesna Stajnica ovim je činom dokazala svoju privrženost idejama samostalne i slobodne Hrvatske.

Nakon ovih događaja nastao je progon "*jeftičevaca*", jer je njih stajnički puk najviše osuđivao za nanesena zlodjela ali i suradnju s pro-četničkim elementima. Kazivači se sjećaju da su se pripadnici ove stranke morali skrivati od obitelji čiji su članovi stradali u ovim nemilim događajima. Neki su se čak morali odseliti radi vlastite sigurnosti. Sukobi između prosrpskih pripadnika i domoljuba postaju svakodnevnica, osobito za vrijeme obilježavanja katoličkih blagdana.

8.7. Ostali međuratni događaji

Obljetnica krunidbe Kralja Tomislava 1925 godine

Iako je **1925.** bila tragična za Stajnicu ipak je svečano obilježena tisućgodišnjica krunidbe Kralja Tomislava na Duvanjskom polju. **Braća Murković** organizirali su na Mesićevom vršku sakupljanje drva i granja za veliku vatru, dali su za te potrebe svoje konje i kirijaše. Složena je velika hrpa drva i granja, koja je zapaljena u predvečerje. Vatra je obasjala cijelo stajničko polje i mogla se vidjeti na veliku daljinu. Pekli su se janjci, pilo se pivo i vino. Mladi su svirali na tambure i harmonike, plesalo se sve do zore.

U čast spomenute obljetnice pred stajničkom školom zasadene su tri lipe, koje su partizani **1945.** godine porušili i na njihovo mjesto zasadili jelke. To je za pojedine komunističke ekstremiste značilo da treba izbrisati sve što je vezano za obilježavanje hrvatske povijesti. Ovakvi postupci izazvali su kod naroda ogorčenje.

Ustaške aktivnosti

Politička situacija u Lici počinje se ozbiljno radikalizirati. Stajničke žrtve samo su jedne je od brojnih žrtava hrvatskog naroda između dva rata. Ubrzo je došlo do poznatog Velebitskog ustanka, Senjskih žrtava, da bi kulminaciju doživjelo ubojstvo Stjepana Radića u beogradskoj skupštini **1928.** godine.

Dolazi do jačanja politike koja nije za jalove i bezuspješne pregovore već za nasilnu promjenu vlasti. Godine **1929.** u Italiju odlazi **dr. Ante Pavelić** koji počinje stvarati ustaški pokret izvan Hrvatske i pripremati se za oružanu promjenu vlasti. Jedan od ciljeva njegove borbe su i

Skupina predratnih ustaša u kampu za obuku u Italiji

atentati na najviše državne dužnosnike, poput kralja Aleksandra u Marseillesu **1934.** godine.

Domaćinski tečaj između dvaju svjetskih ratova

Međuratno razdoblje do sada nije sistematski obrađeno i istraženo, što pričinja brojne probleme oko sagledavanja ovoga teškog vremena. Ipak je nesporna činjenica da je politika Kralja Aleksandra i njegovih istomišljenika dovela do radikalizacije hrvatske političke scene, koja će kulminirati Drugim

svjetskim ratom i poračem i velikim stradanjima obaju naroda na ovim prostorima. U tom će ratu radikalni elementi voditi glavnu riječ. Ni blisko poslijeratno razdoblje nije bilo bez radikalizma i ekstremizma dijela pobjedničkih partizanskih snaga, čiji su ekstremisti nastavili s ovakvom politikom. Trebalo je izuzetnih napora da se ovo stanje zaustavi, ali uz brojne žrtve, o čemu će biti još riječi.

Ustaške organizacije pojavljuju se na području Like tridesetih godina 20. stoljeća. Emigriranje u ustaške postrojbe u Italiji postaje svakodnevna pojava. Prema poznatim i raspoloživim podacima iz brinjskog kraja emigrirali su:

1. **Nikola Holjevac**, rođen 20. travnja 1904, brijač iz Brinja,
2. **Nikola Milaković**, rođen 2. ožujka 1904, seljak iz Brinja,
3. **Marko Prlić**, rođen 5. kolovoza 1897, krojač iz Jezerana ili Jelvice,
4. **Jure Perković**, rođen 18. travnja 1905, seljak iz Brinja,
5. **Pavao Rumenović**, rođen 15. veljače 1898, zidar iz Brinja,
6. **Ivan Sertić**, rođen 6. ožujka 1898. zidar iz Brinja,
7. **Stjepan Šprajc**, rođen 25. srpnja 1904, zidar iz Brinja,
8. **Josip Šprajc**, rođen 25. ožujka 1901, zidar iz Brinja,
9. **Ivan Vuković**, rođen 8. travnja 1913, seljak iz Brinja,
10. **Luka Krznarić**, rođen 5. ožujka 1898, seljak iz Brinja.

Stvaran broj je zasigurno veći. Emigranti su boravili prvenstveno u logoru Lipari osim Luke Krznarića koji je boravio u logoru Kampobaso kod Limozana. (*podaci Udruge Hrvatske domovinske vojske iz Zagreba*).

Ostali događaji

Cijeneći da je stanje u državi vrlo složeno, pojedini radikalni velikosrpski krugovi predlagali su godine **1928.** kralju Aleksandru. “amputaciju” Hrvatske i to po “*povijesnim granicama*”: *Virovitica-Karlovac-Karlobag*. Međutim, utjecajem pojedinih hrvatskih političara i njihovim pritiscima na kralja od toga se ipak odustalo. Hrvatski političari, svjesni svih posljedica novonastale situacije, uspjeli su primiriti pojedine “ekstreme”, čekajući povoljniju priliku za rješavanje “hrvatskog pitanja”, koje će se početi rješavati **1939.** godine ustrojem **Banovine Hrvatske**. Treba napomenuti da je “amputacija” bila aktualna od srpske strane u svim kriznim situacijama, poglavito za vrijeme **Drugog svjetskog i Domovinskog rata**.

Stajnica je vezana i za spašavanje **dr. Andrije Artukovića**, poznatog pravaša, a poslije visokog ustaškog dužnosnika (*R. Horvat*) Pošta sudstvo nije moglo naći valjanog razloga kako bi ga drastično osudi za sudjelovanje u organizaciji ubojstva kralja Aleksandra u Marseillesu, pušten je na slobodu, jer nije utvrđena njegova neposredna odgovornost u ovom djelu. Tajne službe tražile su načina

Skupina Stajničana na vojnoj vježbi 1928. godine

Španjolski dobrovoljac
Krsto Marinić

da ga fizički uklone. Kao iskusan i inteligentan čovjek predvidio je njihove namjere. Osim njega trebali su stradati i narodni zastupnici iz Gospića **Ivan Murković** (rodom iz Stajnice) i **Karlo Brkljačić**. Uz pomoć suradnika iz Gospića Artuković se uspio tajno skloniti u Stajnicu kod obitelji Murković, gdje je bio oko tri mjeseca, nakon čega je uspio pobjeći u inozemstvo. Navodno mu je putovnicu osigurao poznati HSS-ovac **Tone Pavlović** iz Križpolja. Vjerojatno je tu pomogla i pravaška obitelj Murković. Događaj je iz **travnja 1936.** godine.

Godine **1935.** osnovana je Hrvatska seljačka i građanska zaštita, poluvojna organizacija HSS, kao osobno osiguranje Vlatka Mačeka (*Mačekova garda*). Od 1937. organiziraju se jedinice Zaštite u svim kotarevima. U vrijeme uspostave NDH zaštita razoružava jugoslavensku vojsku na području Hrvatske, te je u počecima stvaranja NDH jedina oružana potpora **Slavku Kvaterniku** i državnom vodstvu NDH. Raspuštena je nakon formiranja oružanih snaga NDH.

U to vrijeme započeo je Španjolski građanski rat u koji se uključuju lijevo orijentirani dragovoljci, boreći se u sastavu "Internacionalnih brigada". Njihovo okupljanje, uvježbavanje i odlazak organiziraju komunisti. Iz Stajnice je bio **Krsto Marinić** i to u vremenu 1937–1939. Poginuo je za vrijeme Drugog svjetskog rata u sastavu partizanskih postrojbi negdje u Slavoniji. U arhivskoj dokumentaciji nalazimo jednog poginulog "internacionalca"; **Ivana Sertića**, rođenog 1898, rudara po zanimanju, došao u Španjolsku iz Francuske 21. siječnja 1937. a poginuo 17. veljače iste godine na haramskom frontu (*Hrvatski državni arhiv u Karlovcu, Lika u prošlosti i sadašnjosti, 1973.*). Nisam uspio saznati mjesto rođenja, ali je zasigurno s brinjskog područja.

Dana **19. prosinca 1934.** u Stajnici je umro industrijalac, trgovac i posjednik **Josip Murković**. Na sprovodu se okupio veliki broj Stajničana. Predsjednik "Hrvatskog radiše" Milan Prpić položio je umjesto vijenca 1.000 dinara u korist društva "Hrvatskog radiše" kao pomoć siromašnoj mladeži tijekom školovanja.

Josip Murković stariji i unuk Josip

Stvaranje Banovine Hrvatske

Boreći se za rješenje hrvatskog pitanja, Hrvatska seljačka stranka postala je snažan nacionalni pokret, a Maček stvarni vođa hrvatskog naroda. Od 1938. godine postojala je sve veća opasnost od Italije i Njemačke. U takvoj situaciji Francuska i Velika Britanija ukazivale su jugoslavenskom Namjesništvu da je u interesu opstanka Kraljevine Jugoslavije sređenje unutrašnjih odnosa u njoj, te da je nužan politički dogovor s Hrvatima. Nakon višemjesečnih pregovora sklopljen je **26. kolovoza 1939.** sporazum između Dragiše Cvetkovića, predsjednika vlade i Vlatka Mačeka. Tim je sporazumom stvorena **Banovina Hrvatska** sa sjedištem u Zagrebu, čime je ovo područje dobilo značajnu autonomiju.